

Kuantum Teorisi Absürdizmi (Saçmacılığı) Destekler Mi?

Mücahit ÖZDOĞAN¹

Öz

Araştırma Makalesi

Kuantum Teorisi insan zihninde gerçekliğe dair yeni bakış açıları ortaya çıkarmıştır. Kuantum Teorisi'yle beraber açığa çıktığı şekliyle mikro dünyanın makro dünyadan farklı hüviyetler taşıması, her şeyin altında yatan gerçeklik konusunu daha karmaşık hâle getirmiştir. Kuantum Teorisi, klasik fiziğin çizdiği deterministik dünya görüşünü yıkarak olasılıklara bağlı bir gerçeklik resmi açığa çıkarmıştır. Ayrıca elektronların aynı anda birden fazla özellik göstermesi gibi tuhaf olarak tanımlanan niteliklerinden dolayı mantık kuralları dâhil bugüne kadar alışagelmış yasalar konusunda yeni sorgulamaları gündeme getirmiştir. Absürdizm, insanın özlemleri ve mutluluk isteğiyle dünyanın kayıtsızlığı arasındaki karşılaşmayı esas alan felsefi görüştür. Öznelliği öne çıkaran varoluşçuluk içerisinde değerlendirilen absürdizm, Sören Kierkegaard'a dayandırılmasına rağmen Albert Camus'yle özdeşleşmiştir. Albert Camus absürdizmi felsefesinin temeli yapmıştır. Bu çalışmada Kuantum Teorisi'nin tuhaf olarak değerlendirilen niteliklerinin absürdizmi destekleyip desteklemediği incelenecektir. Bu amaçla ilk önce Kuantum Teorisi ve tuhaf olarak değerlendirilen bilimsel sonuçları ortaya konmuştur. Daha sonra varoluşçuluk, Albert Camus'nün absürdizmi ve Jean Paul Sartre'in absürdizmi anlatılarak Kuantum Teorisi'nin bu görüşlerle olan ilişkisinden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuantum Teorisi, Varoluşçuluk, Absürdizm, Albert Camus, Jean Paul Sartre.

Does Quantum Theory Corroborate Absurdism?

Abstract

Research Paper

Quantum Theory has created new perspectives on reality in the human mind. The fact that the micro-world has different identities than the macro-world, as it emerges with Quantum Theory, has made the subject of reality, which underlies everything, more complex. Quantum Theory has demolished the deterministic world view drawn by classical physics, revealing a reality of reality. In addition, it has brought up new questions about customary laws to date, including logic rules because of the peculiarities of the electrons, which appear to have multiple characteristics at the same time. Absurdism is the philosophical view based on the confrontation between the human's aspirations and the desire for happiness and the indifference of the world. The absurdism considered in existentialism that emphasizes subjectivity, although it is based on Sören Kierkegaard, was identified with Albert Camus. The absurdity of Albert Camus was the basis of his philosophy. In this study, it will be examined whether the characteristics of quantum theory, which are evaluated as strange, support absurdity. For this purpose, firstly Quantum Theory and its scientific results, which were evaluated as strange, were revealed. Later, existentialism, absurdity of Albert Camus, and the absurdity of Jean Paul Sartre, explained the relationship of Quantum Theory with these views.

Key Words: Quantum Theory, Existentialism, Aburdism, Albert Camus, Jean Paul Sartre.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 04.05.2019

Kabul tarihi / Accepted 22.08.2019

¹ Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, mucahitozd.blog@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7127-3554>.

Giriş

Kuantum Teorisi'nin ortaya koyduğu veriler ve bu teori hakkında yapılan yorumlar insanları gerçekliğe dair yeni sorgulamalara itmiştir. Gerçekliğin insanların sağduyusuna hitap etmeyen yönlerinin olmadığını bilmek insanlarda çeşitli fikirlerin doğması veya varolan fikirlerin güçlenmesi, yıkılması, sarsılması gibi sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlar sadece fiziki alanda değil, felsefe gibi alanlarda da kendini göstermiştir.

Kuantum Teorisi öncesi fiziğe katı determinizm ve nesnellik hâkimdir. Katı determinizme göre her şey önceden belirlenmiştir. Nesnel evren, insan iradesinden ve amacından bağımsızdır. Kuantum Teorisi bu anlayışı yıkmıştır. Kuantum Teorisi'ne göre atomik reaksiyonlar rastgeledir. Örneğin elektronların atomların etrafında sıçraması gibi olaylar rastgele oluşur. Fizikçilerin yapacağı en fazla şey reaksiyonların olasılığını hesaplamaktır. Kuantum Teorisi'nde ölçümün nasıl olacağına karar veren gözlemci, gözlenen etkilemektedir. Bu durumda gözlemciden bağımsız nesnel dünya fikrine dair çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır (Pagels, 1993: 58-59).

Nesnel dünyanın varlığına ve bilginin imkânına dair yaklaşımları ve tartışmaları Antik Yunan dönemindeki sofistlere ve şüphecilere kadar geri götürebiliriz. Felsefe tarihinde şüpheciler, bugün Kuantum Teorisi çerçevesinde gelişen tartışmalarda görüldüğü üzere insan bilgisinin sınırları ve imkânı üzerine sorgulamalara gitmişlerdir. Örneğin şüpheciliğin sistematik kurucusu sayılan Pyrrhon, insanların nesnelere doğasını değil, ancak görünüşlerini bilebileceğini, görünüşlerin ise tamamen insanlara bağlı olduğunu söylemiştir. Ona göre her iddia için karşıt deliller ileri sürülebilir. Dolayısıyla hiçbir şey bilinemez; insanlar her şeyden kuşku duymalıdır ve her türlü yargıdan kaçınmalıdır (bu düşünceye Epoke adı verilmiştir) (Erdem, 1998: 225-226). Şüphecilik, Platon'un kurduğu Akamedî'ye Arkesilaos ve Karneades'le birlikte girmiştir. Akademi şüphecileri, insanın doğayı anlamada kullandığı duyuların ve aklın yanıltıcı olduğuna vurgu yaparak, doğaya dair tasavvurların doğruluk ölçütü olamayacağını söylemişlerdir. Karneades gerçeğe kesinlik yerine olasılıkla yaklaşılması gerektiğini söylemiştir (Çubukçu, 1964: 22-23). Nesnel dünyanın varlığı tartışmasında üzerinde durulması gereken bir diğer filozof, George Berkeley'dir. Berkeley'e göre sadece bilen özne ve onun bilinci vardır. Ona göre özne olmadan nesnel dünya ve şeyler yoktur. Berkeley'in felsefesi "varolmak, algılanmış olmaktır" cümlesiyle özetlenebilir (Öktem, 2003:143).

1. Kuantum Teorisi

Kuantum Teorisi, atomlar, moleküller ve onları oluşturan atom altı parçacıklar gibi genel olarak 'çok küçük şeyler'i içeren boyutta geçerli olan kanun olarak tanımlanmaktadır (Laughlin, 2015: 68).

Max Planck, 1900 yılında kendisinden önce zannedildiği şekilde enerjinin sürekli ve kesintisiz yayılmadığını, bunun yerine birbirinden bağımsız, kesikli, çok küçük kuantalar yani enerji paketleri halinde yayıldığını ortaya koymuştur. Planck'ın

bu çalışması Kuantum mekaniğinin ortaya çıkışı olarak kabul edilir. 1905 yılında Einstein, enerjinin Planck'ın ortaya koyduğu gibi paket şeklinde yayılıp soğurulmadığını aynı zamanda paketçikler hâlinde var olduğunu söylemiştir. Bu enerji kuantalarına daha sonra foton adı verilmiştir (Ford, 2012: 46). 1924 yılına gelindiğinde Louis de Broglie “Dalga-Parçacık İkilemi”ni ortaya koymuştur. Bu ikileme göre atom ve atom altı parçacıklar hem parçacık hem dalga özelliği taşımaktadır. 1927 yılında Werner Heisenberg, “Belirsizlik İlkesi” olarak bilinen ilkeyi ortaya koymuştur. Bu ilkeye göre belli bir anda konum ne kadar kesin biçimde belirlenmişse, momentum o kadar az kesinlikte bilinebilir (Ford, 2012: 240).

Atom altı parçacık dünyasında neler olduğunu tam olarak anlatmaması ve resmetmemesi, Kuantum Teorisi'nin en büyük zorluklarından biri sayılmaktadır. Fakat teori bu zorluğa rağmen olasılıkları öngörmeye yeterli imkânı sağlar (Smolin, 2017: 168). Bu çerçevede, kuantum dünyasının zorlukları olarak değerlendirilen konuların aslında insanların atom altı seviyeyi iyi ve kapsayıcı şekilde anlamamasından dolayı kaynaklandığı sonucunu çıkarabiliriz. Gelecekte bilim dünyasında gerçekleşecek ilerlemelerle beraber kuantum seviyesinin daha iyi anlaşılma ihtimalini öngörebiliriz.

Yapılan deneylerle birlikte daha fazla açıklanan çok küçük şeylerin seviyesi, insanlar için tuhaflıktan öte yeni bir gerçeklik zemini olabilir. Tahminleri sürdürdüğümüzde kuantum seviyesine dair gerçeklik zeminin insanlığı hiç olmadığı kadar yeni kavrayışlara götürebileceğini öngörebiliriz.

Bir şeyi hem dalga hem parçacık olarak değerlendirmek gibi kuantum seviyesine özgü zorluklar göz önüne alındığında Kuantum Teorisi'nin bize sunduğu olguları, normal bir olaymış gibi zihnimizde canlandırmak neredeyse imkânsızdır. Fakat burada deney sırasındaki hâli ve deney yapılmadan önceki hâli ayırmak gerekir. Atom altı parçacıkları deney olmadan anlamak çok zor olsa da aynı parçacıklar deney sırasında tahlil edilebilir ve neye nasıl tepki verdikleri öğrenilebilir (Smolin, 2017: 100). Bu açıdan bakıldığında Kuantum Teorisi'nin alışageldiğimiz gündelik zihinsel ve duyu faaliyetlerimiz çerçevesinde anlaşılabilir hâle geldiğini fakat teorisinin gerektirdiği düzeye inildiğinde bilim insanlarına ufuk genişletici veriler sunduğu söylenebilir. Kuantum Teorisi hakkında sıklıkla yapılan ‘başka dünya’ tanımlamalarının kaynağı böylelikle daha iyi anlaşılabilir olur.

Kuantum Teorisi'nin önemli fizikçilerinden Heisenberg'e göre fizik basitçe doğayla ilgilenmez, doğayla olan ilişkilerimizle ilgilenir (Smith, 2000: 73). Heisenberg'in bu yaklaşımından dolayı olsa gerek Kuantum Teorisi'nin sanılanın aksine fiziksel âlem hakkında değil, fiziksel âleme ilişkin sahip olduğumuz bilgiler hakkında olduğunu öne süren görüşler vardır. Bu görüşü savunanlar, kuantum durumlarının herhangi bir fiziksel gerçekliğe karşılık gelmediğini, sadece gözlemcilerle bir sistem hakkında elde edebilecekleri bilgiyi kodladığını iddia ederler (Smolin, 2017: 186).

2004 Nobel Fizik Ödülü sahibi Franck Wilczek, gerçekliğin, sıradan olmayan özellikler gösteren kuantum faaliyetiyle dolu olduğunu söyler. Ona göre kuantum faaliyeti kendiliğindedir ve kestirilemez, kuantum faaliyetini gözlemlemek için onun düzenini bozmak gerekir (2014: 88).

Fizikçi Roger Penrose'a göre kuantum seviyesinde dünya tuhaf ve yabancıdır. Bu tespitine rağmen Penrose, kuantum dünyasının gerçek olduğunu belirtmektedir çünkü ona göre gerçek varlıklar gerçek olmayan varlıkların bileşiminden çıkmaz (Kocabaş, 2001: 48-49).

2. Kuantum Teorisi'nin “Garip/Tuhaf/Acayip” Karşılanmasının Sebepleri

1998 Nobel Fizik Ödülü sahibi Robert Laughlin Kuantum Teorisi'nin alışılmış dışındaki özelliklerine dikkat çekerek teorinin ortaya koyduğu garipliklere değiniyor: “Olamayacak şeyler sıradan gerçekler hâline gelir, sözcükler geleneksel anlamlarının tam tersi anlamlar edinir ve sağduyuya dayalı gerçeklik alaşağı edilir.” (2015: 68) Laughlin ayrıca Kuantum Teorisi'nin ‘başka dünyaya aitmiş gibi’ oluşunun altını çizerek, teorinin ‘saçma’ kelimesinin anlamıyla olan ilişkisini şu sözlerle açıklıyor: “Kuantum gözlemi paradoksunun mucitlerinden biri olan Erwin Schrödinger, onun saçmalığını derinlemesine anlamış ve o saçmalığı bir kediyi içeren ünlü düşünce deneyiyle nefis bir şekilde ortaya koymuştur.” (2015: 69)

Schördinger'in Kedisi adıyla bilinen ünlü deney şöyledir: Canlı bir kedi, kapalı bir kutuya konur. Kutuda Geiger sayacı, bir şişe zehir ve radyoaktif malzeme vardır. Radyoaktif malzemenin bozunma olasılığı %50'dir. Radyoaktif bozunmayı Geiger sayacı algılandığında zehir serbest kalacaktır. Bu durumda bir gözlemci kutunun kapağını açana dek kedi hem ölü hem de diridir. Kapağı açana dek kedinin ölü mü diri mi olduğunu bilmek imkânsızdır. Radyoaktif malzemenin bozunma olasılığı rastgeledir. Yani kedi üst üste gelme (süperpozisyon) durumundadır.

Kuantum Teorisi'nin 'garipliği', ilgili olduğu mikro dünyadan kaynaklanır. Etrafımızı çevreleyen makro dünya sağduyumuza uygundur. Makro seviyede insanlar nezdinde ‘anlaşılır’ bir dünya vardır. Fakat mikro dünyaya inildiğinde sağduyuya ters pek çok nitelikte karşılaşılır. Bu yüzden Kuantum Teorisi'nin bize sunduğu sonuçları anlamlı bir biçimde yorumlamak için gerçekten var olan hakkında şüphe etmeye gerek olmadığını söyleyen görüşler vardır. Bu görüşlere göre Kuantum Teorisi'ni daha iyi anlamak için mikro-evrenin uzay-zamansallığından vazgeçilebilir. Böylelikle gerçeklik dendiğinde zihinde tezahür eden objektiflik unsuru korunmuş olur (König, 1997: 245).

König'e göre Kuantum Teorisi'ndeki mikro-evren/makro-evren ayrımı, neyin asıl ve neyin objektif olduğu gibi ayırım noktasından dolayı doğa ve gerçeklik konusunda insanları ikili bir tanımlamaya götürebilmektedir. Bu tanımlamalardan birine göre mikro dünya objektif olguların yeridir. Dolayısıyla adı “objektif” doğadır. Makro dünya ise insana açık ve her gözlemci için geçerli olduğundan dolayı “kavranan” doğadır (1997: 246).

Kuantum dünyasının duyularla kavranan sıradan dünyadan farklı olmasına “tuhaf/garip” isimlendirmesinden farklı olarak 'kuantum tekinsizliği' de denmektedir (Pagels, 1993: 59).

Kuantum Teorisi'nin sağduyuyla ve gündelik alışkanlıklarla çelişen tuhafliklarına bakıldığında genelde olasılık ve rastgelelikle karşılaşılır. Örneğin parçacıkların bozunum sürecinde öngörülemezlik, rastgelelik ve kararsızlık olasılık olarak kendisini gösterir (Ford, 2012: 87-89).

İnsanların rastgele olana saçma gözüyle bakmasının sebebi, evrimsel süreç olabilir. İnsanın zihni evrimsel süreçte düzenli model aramaya meyilli şekilde evrimleşmiş olabilir. Pagels'e göre insanlar kusurluluk ve hata konusundaki kapasitesi sayesinde bir taşan veya bir hayvandan ayrılır. Ayrıca Pagels'e göre hata olasılığı ve Kuantum Teorisi'ndeki bilinmeyen yönler insanın özgürlüğünü oluşturmaktadır (1993: 134). Sonuçta kusuru tespit eden yine insandır. Yani maddi dünyanın temelinde rastgelelik olması, fiziğin başarısızlığı anlamına gelmez. Aksine determinist olmayan evrenin keşfi, modern fiziğin bir başarısıdır, doğaya ve insana dair yeni ufukların habercisidir (Pagels, 1993: 82).

Kuantum Teorisi'nin garip karşılanmasının nedeni olarak evrimin ön plana çıkmasının göstergelerinden biri, ölçü büyütüldüğünde makroskobik dünyanın insanlara daha makul gelmesidir. Evrim sürecinde değişen ve gelişen insan dili ancak klasik fiziğin geçerli olduğu makroskobik dünyayı değerlendirmek için evrimleşmiş olabilir.

Kuantum Teorisi, insanlar tarafından ne kadar tuhaf karşılanırsa karşılanırsın bilimsel temelleri güçlüdür. Richard Feynman gibi birçok fizikçinin, pek çok 'garipliğine' rağmen Kuantum Teorisi'ne güvenmesinin altında yatan nedenlerden biri, teorinin bütün deneysel sınavlardan geçmesidir. Şu an bilim insanlarının Kuantum Teorisi'nin matematiksel altyapısından şüphelenmesini gerektirecek herhangi bir veri yoktur. Fakat teoride geçen bazı terimlerin ne anlama geldiği yorumlandığında bir nevi kırılma noktası yaşanmaktadır. Kuantum Teorisi'nin asıl tuhaflığı da buradadır (Turgut, 2016).

2.1. Kopenhag Yorumu

Kuantum tuhaflikları olarak isimlendirilen hususların genellikle Kuantum Teorisi'nin Kopenhag yorumuna dayandığı görülmektedir. Kopenhag yorumu, Niels Bohr'un ve Werner Heisenberg'in Kuantum Teorisi'ni yorumlama biçimine verilen isimdir. Kopenhag yorumu, süperpozisyon durumunu, Belirsizlik İlkesi'ni ve mikro dünya-makro dünya ayrımı gibi ilkeleri kapsar (Bilimfili.com, 2017).

Kopenhag yorumuna göre gerçek sözcüğü sadece günlük yaşam sürecine ilişkin bir kullanım içinde geçerli ve anlamlıdır. Böyle bir kullanım içinde gerçek, gözlenmiş olup olmamasından bağımsız olarak uzay ve zaman içinde objektif olarak var olan durum ve süreçlerin adıdır. Oysa elektronlar bu anlamda gerçek değildirler. Tersine elektronlar makro-evrenin gözlem araçları ve aygıtlarıyla yapılan deneylerin

bize telkin ettirdiği soyutlamalardır. Dolayısıyla Kopenhag yorumuna göre dış dünya ancak potansiyel bir karakter taşır (König, 1997: 241). Kuantum Teorisi'nin Kopenhag yorumu Berkeley'le özdeşleşen “varolmak, algılanmış olmaktır” fikrini destekliyor gibi görünse de Kuantum Teorisi'nin kesin felsefi sonucunun bu olduğunu söylemek şu an için doğru görünmemektedir. Kuantum Teorisi'nin felsefi sonuçlarına dair tartışmalar hâlen devam etmektedir.

2.2. Üst Üste Gelme ve Süperpozisyon

Kuantum tuhaflıkları olarak değerlendirilen sonuçların en önemli kaynaklarından biri, teorideki üst üste gelme (süperpozisyon) olgusudur. Turgut, üst üste gelmeyi şu sözlerle açıklıyor: “Üst üste gelme, iki ya da daha fazla dalganın aynı yerde bir arada bulunması anlamına geliyor. Üst üste gelme kaçınılmaz olarak dalgaların birbirlerini güçlendirmesi veya söndürmesine yani girişime yol açıyor. Kuantum Kuramı bir şekilde dalga mekaniğini içerdiğinden dalgalara özgü üst üste gelme ve girişim de bu kuramın içinde yer alıyor. Ama bu defa üst üste olgusu sadece dalgalar için değil, ister istemez parçacıklar, moleküller, makroskopik cisimler ve tüm evren için geçerli hâle geliyor. Anlayamadığımız şeyler de bu şekilde ortaya çıkıyor.” (Turgut, 2016).

Başka bir tanımla üst üste gelme, atom ve atom-altı parçacıkların karakteristik özellikleri olan mümkün hâllerin aynı anda bir arada var olmasıdır. Bu özellik sayesinde bir tanecik birçok pozisyonda yer alabilir (İrğat, 2017: 73-74).

Süperpozisyonu anlamak için verilebilecek bir diğer örnek, çift yarıık deneyidir. Bu deneye göre ışık hem parçacık hem dalga şeklinde hareket etmektedir. Gözlemlenen elektron parçacık şeklinde hareket ederken, gözlemlenmediği zaman dalga şeklinde hareket eder. Kuantum Teorisi'nin Kopenhag yorumuna göre elektron gibi kuantum seviyedeki varlıkların gözlemlenmediği zaman ne yaptıklarını sormak anlamsızdır.

Kuantum seviyesindeki bu ‘tuhaf’ süperpozisyonu açıklama adına bazı fizikçiler, yeni bir ‘tuhaflık’ öne sürmüşlerdir.

2.3. Çoklu Evrenler

Parçacıkların farklı hâllerde bir arada olduğunu söyleyen süperpozisyon durumunu çözmek adına öne sürülen en önemli varsayımlardan biri çoklu evrenlerdir. Süperpozisyonda aynı anda farklı hâllerde olan kediye veya elektronu, gözlemci gözlemlendiğinde gerçeklik ikiye bölünür. Çünkü aksi hâlde gözlemlendiği anda tek bir özelliği beliren kedinin veya elektronun diğer hâline ne olduğu boşlukta kalır. Sonuçta gözlem yapmadan önce her iki durum da aynı derecede gerçektir. Kuantum Teorisi'nin çoklu evrenler yorumunun çıkış noktası budur.

Kuantum Teorisi'nin çoklu evrenler yorumunda her kuantum durumunda yeni bir evren ortaya çıkması tuhaf karşılanmaktadır. Bazı bilim insanlarına göre kuantum durumlarında bölünen dünya bölündüğü ana kadar aynı kalır. Süperpozisyon durumu meydana geldiğinde evren bu noktadan itibaren bölünür. Bu yorum, Kuantum

Teorisi'ne çok uzak görünen determinizm ihtimalini tekrar hatırlatır (Gribbin, 2012: 82).

Kuantum Teorisi'nin çoklu evrenler yorumunun, başka çoklu evren yorumları (örneğin Şişme Kuramı) içinde bir yorum olduğu unutulmamalıdır. Kuantum Teorisi'nden farklı özelliklere sahip başka çoklu evren varsayımları da geliştirilmiştir. Kuantum Teorisi'nin çoklu evrenler varsayımının ayırt edici özelliklerinden biri, çoklu evrenler arasında herhangi bir iletişimin olmamasıdır.

Bütün çoklu evren yorumlarının şu an herhangi bir deneysel ispatı yapılmamıştır. Fakat Cankoçak'ın belirttiği gibi deneysel ispatın yapılmaması, bir kuramın bilimselliğine zarar vermez. Dolayısıyla şu an için çoklu evrenler 'hakkında bilimsel spekülasyon yapılan ispatlanmamış bir kuram' olarak tanımlanabilir. (Cankoçak, 2013).

Çoklu evrenler, tuhaflık olarak değerlendirilen diğer hususlara nazaran daha kabul edilebilir veriler sunmaktadır. Çoklu evrenlerin varlığına dair bir delil olmasa dahi, çoklu evrenler varsayımının tartışmalı birçok felsefi probleme çözüm getirdiğine dair yorumlar mevcuttur (Kocabaş, 2001: 35).

2.4. Gözlemciye Göre Değişen Gerçeklik

Kuantum fiziğinin kurucularından Niels Bohr dalga-parçacık ikilemini açıklama adına öne sürdüğü tamamlayıcılık ilkelerinde şu hususları belirtmiştir (aktaran Taslaman, 2008: 50):

- Gözlem süreci gözlenen etkiler. Dolayısıyla gözlemlenmeyen atomun saf halinin nasıl olduğunu bilmek mümkün görünmemektedir.
- Dalga ve parçacık ikiliği kaçınılmazdır. Yapılacak deneyler bu farklı alternatifler çerçevesinde yapılmalıdır. Dalga ve parçacık birbirleriyle çelişki oluşturmazlar, birbirlerinin tamamlayıcılarıdır.
- Geleneksel kavramlarla atomik seviyeyi anlayamayız çünkü kullandığımız kavramlar bu seviyeyi anlamada yetersizdir.

Kuantum Teorisi'nin mistik yorumlara da izin verdiği düşünülen ve hakkında en çok tartışma yürütülen konuların başında gözlemcinin gözlemlenenini değiştirmesi meselesi yatıyor. Kimi insanlar Kuantum Teorisi'nin deney çerçevesinde ortaya koyduğu gözlemci etkisinin bütün bir gerçeklik ve varoluş için geçerli olduğunu söylüyor. Bu düşünceye göre algılayan zihinden bağımsız bir gerçeklik yoktur (Taslaman, 2008: 51).

Geleneksel bilgi görüşümüzde yatan süje-obje ayrımının ortadan kalkması, insanların zihninde neyi bilip bilmeyeceğimiz meselesinin yanı sıra gerçekte neyin var olup var olmadığı konusunu da sorgulatmıştır. Bu sorgulamaya karşı olan ve Kuantum Teorisi'nin süje-obje ayrımını ortadan kaldırmadığını belirten yorumlar da mevcuttur. Bu karşıt yorumların çıkış noktası ise örneğin çift yarı deneyinde gözlemlenen şeyi etkileyen gözlemcinin illa bilinçli bir insanı gerektirmediği

düşüncesidir. Eğer bilinç sahibi olmayan bir makine gözlemci olduğunda gözlemleneni etkiliyorsa o zaman gözlemlerle birlikte açığa çıkan varlık fikri yanlışlanıyor gözükmektedir.

2.5. Heisenberg'in Belirsizlik İlkesi

Kuantum Teorisi'nin önemli kilometre taşlarından birisi olarak bahsettiğimiz Belirsizlik İlkesi, yine kuantum tuhaflığı olarak değerlendiren unsurlardan biridir. Belirsizlik İlkesi şunu söyler: Bir parçacığın konumu ne kadar kesin olarak belirlenmişse momentumu o kadar az kesinlikte bilinebilir. Bu ilkeyi felsefi olarak genişletirsek şöyle bir sonuç çıkıyor ortaya: "Bir şeyi ne kadar bilerseniz, bir başka şeyi o kadar az kesinlikte bilebilirsiniz." (Ford, 2012: 240).

Kuantum Teorisi'nden önce gündelik dünyayı iyi açıklayan Newton'un çekim yasası, Pierre-Simon de Laplace gibi bazı bilim insanlarını evrenin tamamen belirlenir olduğu konusunda ikna etmiştir. Determinizmi benimseyen Laplace'a göre evrende keşfedeceğimiz yasalarla birlikte evrende olacak her şeyi bilme imkânımız vardır. Heisenberg'ün belirsizlik ilkesi tam bu noktada devreye girerek bu determinizmi yıkmıştır. Belirsizlik İlkesi'ne göre evrenin geleceğini düşünmeden önce Kuantum Teorisi sebebiyle evrenin şu anki durumunun bilinmesi bile zora girmiştir (Hawking, 1988: 91-95).

Ölçümler esnasında kesinliği bulma adına gösterilen kararlılık, farklı yönlerden belirsizliği de artırır. Paradoksal görünen bu durum, yaklaştıkça bulanıklaşan bir gerçeklik tasvir ederek –var olup olmadığı hâlen tartışılan- fiziki gerçekliği bulanıklaştırır. Bilincin evrimine müsaade eden doğa, bilince sahip insanoğlunun ölçme yeteneklerine set çekerek kesinlik arayışına engel olur (Chown, 2013: 65-66).

Belirsizlik İlkesi, belirsizliği mutlaklaştırarak her şeyin izafelediği bir dünya tasarımını gündeme getirebilir. Ki bazı fizikçilere göre çoktan getirmiştir. Kuantum Teorisi'nin tekinsizliği, mikro ve makro ölçekteki uyumsuzluk nedeniyle insan zihninde oluşan fikirlerde de bir ikilemeye yol açmıştır. Doğaya atfedilen nitelikler itibariyle göreceleşen doğa resmi, farklı renkler kazandıkça görünüş itibariyle ortak bir nesnellikten uzaklaşıyor gibi görünmektedir. Fakat ön plana çıkan ve popülerleşen göreceliliğe rağmen kanaatimizce bilim dünyasında ortak olan bazı görüşler, insanlarda oluşan algıdan dolayı kimi zaman göz ardı edilmektedir.

2.6. Kuantum Dolanıklık

Kuantum Teorisi'nin bir diğer sarsıcı etkisi, yerel nedenselliği yıkması neticesinde ortaya çıkmıştır. Yerel nedensellik, bir nesneyi etkileyen şeyin nesnenin kendi durumundaki yerel değişikliklere bağımlı olmasıdır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, yerel nedensellik, çok uzaktaki olayların aracı olmadan yerel olayları etkilememesidir (Pagels, 1993: 165).

Yerel nedenselliği yıkan gelişme, kuantum dolanıklılıktır. Buna göre birbiriyle kuantum etkileşimine giren iki parçacık birbirine ne kadar uzakta olsun birbirini etkileyebilmektedir. Dolanıklılık, daha önce ele aldığımız üst üste gelmenin özel bir çeşididir (Ford, 2012: 298).

Smolin'e göre kuantum dolanıklılık, insanoğluna doğada yeni özellik yaratma imkânı vermiştir. Daha önce iletişime girmemiş iki kuantum sistemi arasında mesafe tanımsızın iletişim olması, yeni bir özellik yaratmak demektir (2017: 171).

Kuantum Teorisi'nin yerelliği yıkması, 'bilimkurgu fantezisi' olarak değerlendirilen ışınlanma gibi gelişmelerin bilimsel düzeyde konuşulmasına sebebiyet vermiştir. Dolanıklılık çerçevesinde parçacıkların bölünemez tek bir mevcudiyet gibi davranması, ışınlanmayı andıran yeni kopyalar elde etme yolunda bilim insanlarının önüne engel olarak çıkması muhtemel belirsizlik ilkesini aşma şansı tanıyabilir (Chown, 2013: 85-86).

3. Varoluşçuluk

Absürdizm felsefesi genellikle varoluşçuluk bünyesinde değerlendirildiği için absürdizme geçmeden önce varoluşçuluğa değineceğiz.

Tarihsel kökenleri itibariyle Sokrates ve Augustinus'a kadar geri götürülebilen varoluşçuluğun Søren Kierkegaard'la başladığı kabul edilir. Akarsu, varoluşçuluğu şöyle tanımlamaktadır: "Varoluş felsefesinde varlık sorunu insan olma sorunuyla bir bağlantı içine getirilir; bunun yanında felsefe yapmanın kaynağı olarak insan, varoluşu, sonluluğu, zamana bağlı oluşu ve tarihselliği içinde, yeni bir düşünme tutumu ile ele alınır; özellikle insan varoluşunun anlamı söz konusudur." (1994: 191)

Varoluşçuluk, felsefi bir okul ya da sistemden ziyade ortak ilgileri ve önkabulleri olan filozofların oluşturduğu felsefe akımı olarak görülebilir. Varoluşçuluğun temel özellikleri şunlardır:

1. Varoluş, sonsuz mutlağın tezahürü değildir; tikteldir ve bireyseldir.
2. İnsanın ilgisinden ve eylemlerinden bağımsız mutlak nesnel bir tasvir yoktur. Varlık insanla olan ilişkisi içinde betimlenmek zorundadır.
3. Varoluş özden önce gelir. İnsan önce varolur daha sonra kendisini tanımlayıp özünü belirler.
4. İnsan, kendisine yabancı bir dünyaya fırlatılmıştır.
5. İnsan mutlak irade özgürlüğüne sahiptir. İnsan, özgürlüğe mahkûmdur.
6. Asıl önemli olan nesnel hakikatler değil öznel hakikatlerdir. Felsefe, varlık ve tümeller konusunda nesnel doğruları aramak yerine korku, hiçlik, yabancılaşma ve diğer insanlık hâllerine, başka bir ifadeyle öznelliğe yönelmelidir.
7. Evrenin özü saçmadır, anlamsızdır ve rasyonel değildir. Evrene anlamı insan verir (Cevizci, 2000: 976).

Varoluşçuluk en önemli eleştirilerini rasyonalizme yöneltmiştir çünkü onlara göre rasyonalistler, zihni ön plana çıkarmışlar fakat zihin sahibini geri plana

atmışlardır. Varoluşçuluğa göre insan her şeyden önce kendine yönelmelidir (Aydemir, 2012: 17).

Varoluşçuluk, bireyi mekanikleştiren felsefenin aksine bireyin niteliklerine ve toplumsallığına dikkat çeker. “Mekanik dünya tablosunun karşısında eleştirel bir tavır alır. Hakiki bilgi veya felsefi bilgi, ‘ben’in varlığından hareket eden ve dünyanın varlığını pozitif doğa bilimlerinin aksine ‘ben’in temel bir dünya yaşantısı olarak kavrayan bilgidir. Bu açıdan varoluşçuluk, anti-mekanist, anti-pozitivist ama hümanist bir anlayıştır.” (Aydemir, 2012: 17-18).

Varoluşçuluk nesnel düşünceye karşı çıkararak öznelliği yüceltir. Varoluş somut, öznel ve uyanık olan insanın hayatıdır. Fakat insan varoluşu düşündüğü anda onu ortadan kaldırır. Varoluş, kavranamazdır ancak sezilir veya inanılır. Bu yüzden varoluş akıl dışıdır. İnsan varoluşu ne zaman kavramaya çalışsa varoluş ondan uzaklaşır (Akarsu, 1979: 155-116). Öznelliği gözlemciyle beraber düşünürsek varoluşçuluğun ve onun içinde sayılabilecek olan absürdizmin Kuantum Teorisi’yle -özellikle Kopenhag yorumuyla- birlikte anılması pek şaşırtıcı değildir.

Varoluşçuluk, doğaya insanın dramını oynayacağı bir sahne olarak ihtiyaç duyar. İnsanın biricikliğine ve hayatın bir kereliğine vurgu yapar. Varoluşçuluk nesnellikten kaçmak ister. Asıl olan öznel hakikatlerdir. İnsan olmadığında nesnel hakikatlerin bir anlamı yoktur. Bu fikirler yüzünden varoluşçuluk aşırı bireysellikte suçlanmıştır. (Aydemir, 2012: 19; Durğun, 2015: 152).

Varoluşçuluk, Sanayi Devrimi ve modernleşme sürecinde insanların geliştirdiği onlarca teknolojiye rağmen kendi kendilerini unuttuklarını vurgular. Atomu parçalayabilen insanoğlunun giderek kendine yabancılaştığına dikkat çekerek insanı kendine yönlendirir. Böylelikle âdeta insanın karşısına bir ayna çıkarır. Varoluşçuluk insanın kendisini bilmedikçe bütün dünyayı ele geçirmesinin hiçbir anlamı olmadığına dikkat çekerek bunalım felsefesine doğru kayar (Akarsu, 1979: 112).

4. Saçma Kavramı ve Absürdizm (Saçmacılık)

Saçma kavramını ilk kullananlardan birinin Öklid olduğu bilinse de kavramın varoluşçularla felsefe dünyasına girdiği kabul edilir. Varoluşçular için saçma demek, anlamsızlık demektir. Onlara göre dünya ve hayat anlamsızdır. Soren Kierkegaard ve Martin Heidegger gibi varoluşçu filozoflara göre saçma, insanın dünyadaki yabancılığıdır; bir diğer Varoluşçu Jean Paul Sartre’a göre evrenin anlamdan yoksunluğudur (Hançerlioğlu, 1993: 359). Saçma, felsefi bir terim olarak anlamı olmayan her şeyi kapsar. Saçmanın ontolojik bir boyutu vardır. Ontolojik anlamdaki saçma, içkin olduğu anlamsızlığın kendisidir (Cevizci, 2000: 811).

Saçma kavramı çoğunlukla anlamsız kavramıyla eş anlamlı kullanılıyorsa da son yıllarda yapılan mantık çalışmalarında iki kavram arasında şöyle bir ayırım yapılmaktadır: Saçmanın bir anlamı vardır fakat bu akla aykırıdır. Anlamsızın ise

hiçbir anlamı yoktur, ne doğru ne yanlıştır. Saçma kavramı yanlışla da eş anlamlı değildir. Yanlış olan her şey saçma olmayabilir (Hançerlioğlu, 1993: 359).

Saçma kavramı çerçevesinde absürdizm (saçmacılık), evrenin anlamsızlığını ve akıldışılığını temel alan felsefe olarak tanımlanabilir.

4.1. Albert Camus'nün Absürdizmi

Saçma konusunu felsefesinin en temel kavramı yapan düşünür Albert Camus'dür. Camus'ye göre insanın arzularının ve mutluluk isteğinin dünyanın kayıtsızlığıyla karşılaşması saçmalaktır (Cevizci, 2000: 811).

Albert Camus'nün absürdist fikirleri, uyumsuzluk felsefesi ve varlığın saçmalığı öğretisi olarak isimlendirilir. Camus'ye göre evren akla aykırıdır, uyumsuzdur, saçmadır. İnsanın saçmalığı görmesi için aklını kullanması gerekir. Camus'ye göre insan bilim yoluyla olguları kavrayabilir ama evreni kavrayamaz. Evren boşunadır, rastgeledir ve anlamsızdır. Evreni anlaması imkânsız olan insanlar bilgilerinin ardına baktığında büyük bir boşlukla karşılaşır (Hançerlioğlu, 1993: 361).

Ölmek zorunda olmak insan için rezalettir. Camus, dünyanın kendini aşan anlamı var olsa bile bu anlamı bilmediğinden dolayı kendisi için bir anlam ifade etmediğini söyler. Bu açıdan ölüm onun için her şeyin sonu ve anlamsızlığının nihai kaynağı olarak yorumlanabilir (Hançerlioğlu, 1993: 361).

Camus'ye göre yaşamın, yaşıyor olmanın sıkıntısına değer olup olmadığını yargılamak, felsefenin temel sorusunu yanıtlayacaktır. İnsan, kişisel idealleri uğruna çabalarırken bir bütün olarak evrenin veya olgusalığın kendisine destek verdiği konusunda metafizik bir güvence arar. Fakat insanın çabasına ve yakarışına rağmen dünyanın akıldışı sessizliği saçmayı doğurur (Copleston, 1990: 79-80).

Camus her şeye rağmen intiharı tavsiye etmez. Çünkü intihar kendini saçmaya teslim etmektir. İnsanın yapması gereken saçmanın bilincinde yaşamak ve adanmış ve dolu bir hayatla birlikte başkaldırmaktır (Copleston, 1990: 81).

Camus saçma duygusu ve saçma kavramını ayırır. Saçma duygusu saçma kavramının temelidir. Dünyadaki olayları kavramlarla ve sözcüklerle ifade etmekteki yetersizlik saçma duygusunu doğurur (Eren, 2017: 150). Camus'nün bu görüşü saçmayı kavrayan bilinçlilik ile birleştirildiğinde bu dünya ve bu hayat dışında saçmanın olmadığı sonucuna varılabilir.

Camus, saçmayı anlatmak için Sisifos mitini kullanır. Bu mite göre Sisifos güçlü yaşam arzusu nedeniyle tanrıları aşağıladığı için sırtında taşıdığı kayayı bir dağın tepesine çıkarmakla cezalandırılmıştır. Sisifos'un cezası, zamanla hiçbir sonuca ulaşmayan çabanın sonsuza kadar yinelenmesi hâline gelir. Sisifos'un kaderinin saçma olmasının sebebi, türlü acılara katlanmasına rağmen eylemlerinin yineleneneğinin farkında olmaktır. Fakat Camus'ye göre Sisifos çektiği bu işkenceden haz duymaktadır çünkü bilinci, onu umutsuzluğun mutluluğuna götürür. Benzer şekilde insan da hayatındaki amaçsızlığa ve anlamsızlığa rağmen onurunun

ve kişiliğinin bu amaçsız ve anlamsız gerçekliğin yükünü taşıması gerektiğinin bilgisine erişmek ister (Çağlıyan, 2015: 6).

Camus geçmişteki insanların ahlaki tavırlara ve insani değerlere sahip olduğundan dolayı insani değerler ve gerçeklik arasında ahenk olduğunu düşündüğüne dikkat çekmektedir. İnsanlardaki bu erekselci düşüncenin kaynağını oluşturan dinin çökmesiyle insanlık, Hegel ve Marx gibi filozofların ilerlemeci tarih anlayışını benimsemeye çalışarak din sonrası oluşan boşluğu çözmeye çalışmışlardır. Camus'ye göre bu çaba başarısızdır ve insan saçmanın bütün çıplaklığıyla karşı karşıyadır (Cevizci, 2000: 811).

Camus'ye göre insanlar dört ayrı durumla beraber saçmanın farkına varırlar:

1. Durum: Modern hayatın mekanikliği ve tekdüzeliğinde insanın âdeta dekor olması. Bu hâldeyken insan varoluşu sorgular.

2. Durum: Zamanın geçmekte olduğunun deneyimlenmesi. Zamana karşı koyamayan insanoğlu, saçmayı tadar. İnsan zamanla zamanın malı olduğunu fark eder.

3. Durum: Yabancı bir dünyaya bırakılmışlık hissi. İnsan hem dünyaya hem de kendine yabancıdır.

4. Durum: Ölüm ve ölüm düşüncesi. Tek gerçek olan ölüm, hayatın anlamsızlığını ve geçiciliğini anlatır (Cevizci, 2000: 812; Eren, 2017: 152-153).

Camus hiçbir şey bilmediğimizi ve bilemeyeceğimizi ileri sürer. Nesnel gerçekliği, insansal varlığa ve insansal varlığı da bilimsel varlığa indirger. Camus insanın doğayı bilme çabasını bütünüyle yadsımaz fakat insanın bu çabasına rağmen doğanın insanı umursamayışını uyumsuzluk olarak yorumlar. Uyumsuzluğun üzerine ölüm de eklenince insanın yapabileceği tek şey yaşamak olur (Hançerlioğlu, 1993: 361).

Fırlatılmış olan insan bu dünyaya yabancıdır. Akli ve arzuları bu dünyayla uyuşmaz. Örneğin özgür olmak isterken belirlenmişliklerle karşılaşır veya sonsuz mutluluk isterken ölüm gerçeğinden kaçamaz (Bozkurt, 2003: 151).

Camus, her şeyin açıklanmasını ister fakat zihnin sadece çelişkileri ve saçmayı bulduğunu söyler. Camus şüphecilerle benzer şekilde her şeyi anlamış olmadıkça hiçbir şeyin anlamı olmayacağını düşünür (Reneaux, 1994 110).

Camus'ye göre tek gerçek ölümdür. İnsan ancak ölüm karşısında özgür olabilir. Ölümü ve sonuçlarını kabul etmek özgürlüktür. Ölüm insanı iki yola iter: İntihar ya da ölümün engelleyemeyeceği bir tarzda hayata anlam vermek. Hayatın bir amacı veya belirleyicisi olmaması insanlara kendi istedikleri anlamı vermede özgürlük tanır (Çağlıyan, 2015: 11). Fakat ölümlle beraber insanın bu dünyada yaptığı faaliyetlerin bir gün hiçbir değerinin kalmayacağını bilmek, saçmanın farkındalığını doğurur. Saçmanın bilincine sahip insan yüce değer atfedilen her şeyin bir gün sona ereceğini bilirken aynı zamanda sonsuz görülen olayların başlangıcında önemsizliğin

olduğunu da bilir. Dolayısıyla insanın yapabileceği tek şey ne ise o olmaktır (Çağlıyan, 2015: 14).

Camus'ye göre saçma, insan ve dünya arasındaki ilişkiyi sağlar. Dolayısıyla Camus'de saçma, varlık çeşidi olmaktan çıkar. Sartre'ın saçma görüşü Camus'den bu açıdan ayrılır çünkü Sartre'a göre saçma varlıktan kaynaklanır. Camus, saçmanın ölümle birlikte yok olduğunu söyler. Bilinç arttıkça saçmalık hissi güçlenir (Eren, 2017: 149). Camus'nün felsefesinde insana ölümü düşündürten intihar, hayatın anlamı sorununu ortaya koyar. Hayatta anlam olup olmadığını sorgulamak doğrudan ölüm ve hayatla yüzleşmek demektir (Gündoğan, 1995: 61).

4.2. Sartre'ın Absürdizmi

Varoluşçuluğun en önemli isimlerinden Jean Paul Sartre, varlık konusunda ikili bir ayrıma gider: Kendinde varlık ve kendisi için varlık.

Kendinde varlık, görünen yüzünün haricinde hiçbir arka planı olmayan varlıktır. Kendinde varlık, ne ise odur, sebepsizdir, kendisiyle aynıdır, sadece vardır, zorunsuzdur, saçmadır ve anlamsızdır. Yaratılmamış olan bu varlık ezeli ve ebedidir. Kendisi için varlık ise insan bilincini tanımlar. Kendisi için varlık, kendinde varlık olmadan anlamsızdır. Kendisi için varlık, hiçlikten doğmuştur ve bu hiçliğin kaynağı bilinmemektedir. Kendisi için varlığın bir tasarlayıcısının olmaması ve özünü kendi oluşturmak zorunda olması, bu varlığı tekrar hiçliğe götürür çünkü kendini anlamlandırma arzusunu gidermek isteyen bu varlık, kesin bir gerçeklik olmadığından dolayı tekrar ve tekrar hiçlikle tanışır. Dolayısıyla insanın büyük bir anlamsızlık problemi vardır. Anlamsızlığı gidermeye çalıştığı her an bilinç başka bir şeydir, kendini sürekli oluşturur. Kendisi için varlık her tanımlandığında başka bir varlığa dönüşmüş olur. Bu açıdan kendisi için varlık yokluktur (Özcan, 1991: 195-197; Özkan, 2018: 98-100).

Görüldüğü üzere Sartre'ın felsefesinde de absürdizm mevcuttur. Sartre'a göre kendinde varlık anlamsızdır ve saçmadır. İnsan bu dünyada kendi kendisini bulduğunda yalnızca buradadır, o çıplak bir varoluştur (Akarsu, 1979: 134). İnsan hayatı anlamsızlıkta ve saçmalıkta öylece akıp gider. Ölüm de dâhil olmak üzere hayat bütünüyle saçmadır. Anlam denilen şey, ancak kendisi için varlık olan insan bilincinin saçma ve anlamsız varlığa atfettiği düşüncülerle oluşabilir (Durğun, 2015: 157).

Sartre varlığın özünü insanın özgürlüğünde görür. İnsanın özgürlüğün getirdiği hakikatten kaçma çabasını betimlemeyi amaç edinir. Ona göre insan, özgürlüğü sınırlayan konum ve geçmiş gibi konuları bilinciyle aşmalıdır (Cevizci, 2002: 133-134).

5. Kuantum Teorisi ve Absürdizm

Kuantum Teorisi kendi başına absürdist her türlü felsefe için çeşitli argümanlar sunabilir. Çünkü mesele bakış açısına ve ölçü alınan paradigmaya bağlı olarak değişmektedir. Genel olarak Kuantum Teorisi'nin absürdist bakış açısının bazı argümanlarını desteklediğini düşünsek de varlığın bütününe kapsayan metafizik bir iddia için henüz erken olduğunu düşünüyoruz.

Farklı bir yaklaşımla Kuantum Teorisi, sunduğu alışılmıştan dışındaki özellikler itibarıyla absürdizmin aksine bazı insanlar için bir umut kaynağı bile olabilir. Örneğin absürdizme meyilli olmayan bir kişi Kuantum Teorisi'nin sunduğu verileri, insanın asıl doğasını keşfetmek için bir araç olarak değerlendirebilir veya makro dünyanın çizgiselliğinden ve nedenselliğinden rahatsız olan bir kişi için Kuantum Teorisi, anlamın bizzat kendisi olabilir.

Diğer yandan Kuantum Teorisi'nin çoklu dünyaları gündeme getirmesi, insanlar için yeni arayışların habercisi olabilir. Böylelikle absürdist felsefelerin sıkça vurguladığı insanın hayata bir etkisi olmadığı fikri bertaraf edilebilir. Gerçekliği araştırdıkça, evrenin çözülen gizemleri insan nesli için yeni bir motivasyon kaynağı olabilir.

Kuantum Teorisi'ni bütün insanlığı ve bütün varlığı kapsayacak şekilde değerlendirmek şu an için çok zordur. Bu durum sadece Kuantum Teorisi veya fizik için değil, bilimin tamamı için geçerlidir. Varlık tamamen saçma sayıldığında, insanların edindiği bütün bilgilerin açıklanması zorlaşır. Bütün varlık saçmaysa, saçma olan insanın saçma olan faaliyetiyle bu saçma olanı nasıl keşfedebildiği sorusu muğlakta kalmaktadır. Gözlem, deney ve akıl yürütme yoluyla edindiği bilgilerle kendine bir sistem kuran insanlığın her şeyiyle anlamsız ve saçma bir gerçeklikte yaşadığını söylemek hatalı görünmektedir.

İnsanın bu evrende kurduğu sistemin kaos içerisindeki küçük bir düzen parıltısı olduğunu düşünsek de, gerçeklik içerisindeki kaosun veya rastlantısallığın tamamen saçmalık olarak yorumlanmasını –şu an için- doğru bulmuyoruz.

Kuantum Teorisi, Stephen Hawking gibi fizikçiler tarafından evrenin başlangıcı olarak kabul edilen Big Bang'in 'ardındaki' varlık verici güç olarak görülmektedir. Bu anlayışa göre Tanrı'ya ihtiyaç duyulmadan evren bir kuantum dalgalanması olarak var olmuş olabilir. Böylelikle evrenin sebebi doğal mekanizmaya bağlanmış olur. Bu yorumu absürdizimle birlikte düşündüğümüzde birbirinden farklı sonuçlar açığa çıkabilir. Örneğin varlığı bütünüyle saçma gören Sartre için Kuantum Teorisi, saçmalığın kökeninde yer eden asıl saçmalık hâline gelebilir. Başka biri için ise 'yaratıcı' Kuantum Teorisi, saçma olarak görülen doğanın anlamlı kökenini temsil ediyor olabilir. Hawking'in Tanrı'yı gereksiz gören yorumunun aksine Kuantum Teorisi'ni de kendi başına var olan bir şey olarak görmeyip Tanrı'nın bir aracı olarak gören yorumlamalar da yapılabilir. Kimi bilim insanları için "Neden?" sorusunu açıklayabilen Kuantum Teorisi gördüğü üzere hâlâ karışımıza farklı yorumlar çıkarabiliyor.

Göreceliliğe müsait ihtilaflı her konuda, yapılan yorumlardan birisinin hakikat olma şansı, sırf görecelik var diye yok olmaz. Fakat Kuantum Teorisi, evren, doğa, varlık ve absürdizm ilişkilerine bakıldığında hangi yorumun doğru olduğunun göreceliliği, ulaşılmaya çalışılan hakikatte birincil derecede ön plana çıkmaktadır.

5.1. Kuantum Teorisi ve Albert Camus'nün Absürdizmi

Saçma, rastgelelik anlamıyla ele alınırsa Kuantum Teorisi'nin absürdizmi desteklediği rahatlıkla söylenebilir çünkü yukarıda ele aldığımız gibi Kuantum Teorisi'nin garip veya saçma karşılanmasının sebeplerinden biri zaten mikro dünyadaki rastgeleliktir. Bu çerçevede hem Kuantum Teorisi hem absürdizm, saçmanın anlamlarından biri üzerinde bulunmaktadır. Absürdizm içerisindeki kullanımında rastgeleliğin makro dünya için de kullanıldığını düşündüğümüzde Kuantum Teorisi'nin, absürdist fikirler açısından saçmalığın şiddetini artırıcı bir etkisi olabileceği söylenebilir.

Kuantum Teorisi'ndeki gözlemci etkisi ve belirsizlik ilkesi göz önüne alındığında teorini, Camus'nün her şeyi bilmek istemesine rağmen bunu başaramamasından doğan absürdizmi destekleyen doğası açığa çıkar. Çünkü kuantum mekaniğinin kurucularından Niels Bohr'a göre bir atomu veya atom altı parçacığı en saf hâliyle gözlem yapmadan bilmek mümkün değildir. Bu da insanların karşısına, görünen dünyanın keşfedilebilirliğinin arkasında bilinmeyen başka dünyaların haberini verir.

Diğer varoluşçulara benzer şekilde Camus'nün düşüncelerinde de insanın mekanikleşmesinin ve ölüm yüzünden dünyaya hiçbir kalıcı etki bırakamamasının ızdırabı hissedilir. Kuantum Teorisi'nde özneliliğin artması ve determinizmin yıkılması, bu görüşleri yumuşatıcı bir etki gösterebilir. Kuantum Teorisi merkezinde yürütülen tartışmalarda varlığın dâhi gözlemciye bağlanması gerektiğini savunan yorumlar, varoluşçuların saçmalık sebebi olarak gördüğü insanın etkisizliği gibi argümanları tersine çevirebilir. Bunun için varlığın büsbütün gözlemciyle oluştuğunu söylemeye de gerek yoktur. Örneğin çift yarık deneyinde olduğu gibi gözleyen özne, doğanın nasıl davranacağını belirginleştirmektedir. Atom altı düzeyde gözlemci etkisine rağmen hâlâ bilinmeyen davranışların olması, gözlemcinin etkisini değiştirmez.

Camus, nesnel gerçekliği insana bağlayarak gözlemci etkisine benzer bir sonuca ulaşır. Fakat onun ulaştığı sonuç, Kuantum Teorisi'ndeki gözlemci etkisinden farklı olarak hiç doğmadığında kendisi için hiçbir anlamı olmayacak bu gerçekliğin insana bağlı olmasıyla ilgilidir. Yani onun bakış açısı varsayımsal olarak şöyle özetlenebilir: Eğer bir insan doğmasaydı hiçbir şey olmayacaktı. Şimdi o doğduğu için bu gerçeklik ve hayat var olmasına rağmen tekrar ölecek ve tekrar yok olacak. Demek ki hiçbir şeyin anlamı yok. Camus'nün bireyci yaklaşımına göre insanların gelecekteki her şeyi keşfetme potansiyeli, ölümlü insan için pek bir anlam ifade etmemektedir.

Kuantum Teorisi'nin gündelik alışkanlıklara ters olan özellikleri, varoluşçuların ve absürdizmin savunduğu dünyanın insana yabancı olması fikrini destekleyebilir. Dünyaya fırlatılan ve bir başına bırakılan insanoğlunun gerçekliği keşfetme çabasında ilerledikçe kendisine tuhaf gelen özellikler keşfetmesi, varoluşunu ve çabasını en başa dönerek sorgulamasına neden olabilir. Ayrıca bu çabasına rağmen sınırlı bir hayata sahip olması, absürdist felsefe açısından ister istemez anlamsızlığı ve saçmalığı güçlendiren nitelikler olmaktadır.

Daha önce değindiğimiz gibi Camus akli yadsıamaz fakat yeterli görmez. Camus bilimin yapabilecekleri konusunda da şüphelidir. Ona göre bilim evreni büsbütün ortaya koyamaz, sadece olguları açıklar. Bu çerçevede Kuantum Teorisi'nin Camus'ü desteklediği söylenebilir çünkü mikro dünya pek çok fizikçiye göre akıl dışıdır ve tam olarak kavranamaz. Mikro dünyanın –üst üste gelme örneklerindeki gibi- mantık kurallarını dahi ihlal eden özellikleri, Camus'nün uyumsuzluk felsefesiyle uyumlu görünmektedir. Fakat bilimin evreni büsbütün ortaya koyup koyamayacağı belirsizdir.

Camus'nün düşüncelerinde bilimin gücünün farkında olduğu görülmektedir. Tek hücrelilerden bugüne kadar gelen evrimsel süreçte, insanın yani Homo Sapiens'in ulaştığı seviye düşünüldüğünde Camus'nün buradaki başkaldırısı, insanın bu seviyeye gelmesine rağmen ölmesi ve yok olmasıdır. Bilindiği üzere evrimsel süreçte canlılar, ölüm ve kusur gibi pek çok bedel öderler. Hatalar üzerine ilerleyen evrim düşünüldüğünde doğanın absürdist açıdan acımasız ve kayıtsız olarak değerlendirilmesi tutarlı görünmektedir. Fakat itiraz payı bırakmak adına şu söylenebilir: Evrimsel süreçte görüldüğü gibi doğa, gücünün güçsüzü ezdiği acımasız bir tablodan ziyade kendisine uyum sağlayana hayatını, neslini ve özelliklerini devam ettirme şansı tanıyan nitelikler taşır. Her şeye rağmen doğanın –bütün zorluklara rağmen- teknoloji geliştirmeye izin vermesi veya kendini keşfedilir olarak canlılara açması tek yönlü yaklaşımları zora sokmaktadır. Çalışmamızdaki hemen hemen bütün konularda görüldüğü gibi bu konu da bakış açısına göre değişkenlik gösterir. Örneğin bir kişi doğanın anlaşılabilir olduğundan hareketle doğaya minnet duyup onu kutsallaştırırken bir başkası da doğadaki kötülöklere ve kusurlara dikkat çekerek burasının insan için olmadığını söyleyebilir.

Camus, belirlenmişlikleri insan özgürlüğünü engelleyici bir unsur olarak görmektedir. Kuantum Teorisi'yle beraber determinizmin sarsılması, absürdist bakış açısından insan özgürlüğünü nispeten artırmış olmaktadır. Dolayısıyla saçmanın kaynağı olarak görülen bir özelliğın bilim ve akıl sayesinde yıkılmış olması, absürdizmin dozunu düşürüp insanlara yeni ufuklar vermek açısından umut vaat edici olabilir. Fakat insanın doğuştan gelen belirlenimleri göz önüne alındığında özgürlük konusunda hâlâ şüphelerin var olması olağan karşılanabilir.

5.2. Kuantum Teorisi ve Sartre'in Absürdizmi

Camus, saçmayı, insan ve uyumsuz dünya arasındaki ilişkide görüyordu. Sartre ise varlığın bizzatı saçma olduğunu söyler. Kuantum Teorisi açısından bakıldığında, Camus'nün, insanın evrene ve varlığa attığı tanımlar itibarıyla daha makul bir konumda olduğu söylenebilir çünkü Sartre'daki gibi varlığın tamamen saçma olduğunu söylemek şu an için bilimsel bir teoriyle birlikte pek mümkün görünmüyor. Varlığın saçma olduğunu söylemek için metafizik dâhil kuantum seviyesini de kapsayan varlığın tamamını ortaya koymak gerektiğini düşünüyoruz. Aksi takdirde varlığa saçma demek öznel bir bakış açısının ötesine geçemez ve aslında Camus'nün saçma anlayışının bir yansıması olur. Sartre'a göre saçma olan varlık, başkasına göre saçma olmayabilir, dolayısıyla buradaki fark bakış açısı zemininde ortaya çıkar. Ki bu da Camus'nün insan ve varlık ilişkisinde açığa çıkan saçma yorumunun benzeri olmuş olur.

Saçma kavramı, insan zihninden çıktığı için eğer saçma bir varlık varsa ve insan yoksa o zaman onun saçmalığını fark edecek kimse de yok demektir. Hatta insanlık bilimi ve felsefeyle varlığı tamamen görebildiğinde dahi varlığa saçma diyebilmek için kıstas yapacak ölçülerin gerekli olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir durumda elbette insanların varlığa saçma deme hakları olacaktır, ki belki de varlık gerçekten de saçmadır fakat tek bir varoluş üzerinden değerlendirme yapıldığında, bahsi geçen varoluş üzerinde var olan insanların yapacağı değerlendirme totolojik olmaktadır. Totolojik olan her şey yanlış olmasa da varlığın bütününe atfedilen tanımlamaların güçlü kıstaslar gerektirdiğini düşünüyoruz. Bütün bu zorluklara rağmen varlığın kendi hâlinde saçma olma ihtimalini saklı tutuyoruz çünkü kıyas yapacak hiçbir kıstas olmasa bile gelecekte insanoğlunun karşısına öyle bir manzara çıkabilir ki, artık saçma kavramından öte hiçbir şey söylenemeyebilir.

Sartre'in kendisi için varlığın sürekli bir arayışta olmasından dolayı yokluk olduğunu belirtmesi, Kuantum Teorisi'nin Belirsizlik İlkesi ve gözlemci etkisi beraber düşünüldüğünde daha da anlaşılır hâle gelebilir. Kendisine bakılmadığında ne olduğu bilinmeyen mikro düzey, gözlemci için tamamen bilinmezlikle eş anlamlı hâle gelebilir. Bu da iki farklı yaklaşımı tek bir ortak noktada birleştirebilir: Bir şey tanımlanmak istendiğinde değişiyorsa ve saf hâlden uzaklaşıyorsa o şey, gözlemci için hiçlikle veya yoklukla eş değerdir.

Kuantum Teorisi'nin Sartre'ın varoluşçuluğuna etkilerini öğrenmek, absürdizmle olan ilişkisini anlamamızda fayda sağlayacaktır. Bu yüzden Kuantum Teorisi'nin Sartre'ın felsefesine etkilerine ve benzerliklerine değinmek istiyoruz. Bu hususları Durğun beş maddede şöyle anlatıyor:

1. Ontolojik İndeterminizm: Kuantum Teorisi'nin Kopenhag yorumunda "Hiçbir zaman gözlemciden bağımsız bir gerçeklikten söz edilemez." görüşü, Sartre'ın "varoluş özden önce gelir" ilkesiyle paraleldir. Çünkü hem Sartre'a göre hem de Belirsizlik İlkesi'ne göre doğada determinizm yoktur. Belirsizlik İlkesi'yle beraber indeterminizmin ortaya konulması, Sartre'ın insanın fırlatılmışlığına ve özgürlüğüne vurgu yapan görüşlerini desteklemiştir.

2. Dalga ve Parçacık İkiliği: Bir parçacığın hem dalga hem parçacık özelliği göstermesi, Sartre'ın "kendinde varlık" ve "kendisi için varlık" ayrımını çağrıştırmaktadır. Mikro varlıkların potansiyel gerçekliği, "kendinde varlık"a, gözlemlendiğinde objektifleşen varlıklar ise "kendisi için varlık"a denk düşer.

3. Belirsizlik İlkesi: Kuantum Teorisi'nde bir objenin belirsizliğinin kendinden kaynaklanması, Sartre'ın insanın önceden belirlenmiş bir özü olmadığı görüşüyle benzerlik gösterir.

4. Gözlem Etkisi: Kuantum Teorisi'nde gözlemci gözleneni etkiler. Sartre'a göre ise insanın varoluşunu ve kendini bilmesi için başkasının bakışına ihtiyacı vardır.

5. Atom Altı Evren: Gözlemci gözlemleneni etkilediği için atom altı dünyayı kendinde olduğu gibi resmetmek mümkün değildir. Dolayısıyla algıladığımız evren haricinde gerçeklik aranmamalıdır. Sartre, görünür gerçekliğin mutlak varlığı göstermediğini söyler. Görünen sadece kendisini gösterir, başka bir gerçeklik yoktur (2015: 151-172).

5.3. Garip/Tuhaf/Acayip Olan Her Şey Saçma mıdır?

Kuantum Teorisi'nin insanlarda uyandırdığı hissiyata bakarak teorinin gerçeklik hakkında net bir saçmalık tanımı yapıp yapmadığının anlaşılmasının zorluklarının farkında olsak da, Kuantum Teorisi'nin fizikte açtığı yeni çıkırın sonuçlarının tam olarak ne olduğunu anlamının yollarından birinin "Garip, tuhaf veya acayip olarak tanımlanan bir şey mutlaka saçma mıdır?" sorusunun cevaplanması olduğunu düşünüyoruz. Eğer bu soru cevaplanırsa Kuantum Teorisi'nin daha iyi anlaşılabilceği kanaatindeyiz.

Türk Dil Kurumu (TDK) tuhaf, garip, acayip gibi kelimeleri birbirlerinin yerine kullanır ve anlam bakımından "Şaşılacak bir şey karşısında söylenen söz, gülünç ve anlaşılmaz." olarak tanımlar (TDK, 2019). TDK, saçma kelimesini ise şu sözlerle tanımlar: "Akla uygun olmayan, absürt, yersiz bulunan, tutarsız söz." (TDK, 2019).

Garip/tuhaf/acayip kelimeleriyle saçma kelimesinin aynı anlama gelmediğini, Kuantum Teorisi'nin doğaya dair söylediklerine saçma diyenlerin de bildiğini varsaydığımızda neye saçma denip denmeyeceğine dair ortak bir görüş benimsemenin zorluğuna ulaşıyoruz. Yine de bu çalışmada ağırlık verdiğimiz bir görüş mevcuttur. Tekrar belirtmek gerekirse bize göre hem Kuantum Teorisi hem de bu teorinin sunduğu dünya kendi içinde –her şeyi kapsayacak bir bütünsellikle- saçma tanımlamasını –şu an için- hak etmemektedir. Kuantum Teorisi'nin ortaya koyduğu hususlar, zihnimizde saçmalığı tescillenmiş bir dünyayı değil de hâlen tam olarak bilinmeyen yasaların işlediği kendine has bir dünyayı ve seviyeyi çağrıştırmaktadır.

Kuantum Teorisi özelinde tuhaflığın saçmalıkla eş anlamlı olmadığına dikkat çekmemiz, tuhaf olan şeylerin aynı zamanda saçma olarak isimlendirme imkânını yok etmez. Bir şey hem tuhaf hem saçma olabilir. Bu minvalde, Kuantum Teorisi

konusunda alanının en önemli fizikçilerinin dahi tamamen anlamsızlık ve mutlak saçmalığa dair görüşlerinin kendileri açısından makul sebepleri olduğunu düşünüyoruz. Kuantum Teorisi ortaya çıkardığı görecelilik böylelikle tekrar karşımıza çıkıyor.

Tuhaflik ve saçma(lık) arasındaki ilişki bulanıktır. İki kavramın içinde dereceler olduğunu tasavvur ettiğimizde daha makul sonuçlara ulaşabileceğimizi düşünüyoruz. Örneğin sürekli olmayan gündelik tuhafliklarla hayata dair bakış açımızı tümüyle etkileyen tuhafliklar aynı değildir. Benzer şekilde herhangi bir olguya atfedilen anlık saçma tanımlamasıyla uzun gözlemler sonucunda varlığa içkin olduğu düşünülen saçma tanımı da aynı değildir. Bir şey çok tuhaf olduğu hâlde saçmalığın sınırlarına yaklaşmayabilir. Saçmanın sınırını belirleyen kıstas, en makul yaklaşımla özne yani gerçekliği değerlendiren bilince sahip insan olabilir. Çünkü deney verilerinin mantık kuralımışçasına karşımıza saçma sonucunu çıkarmasının daha güç olduğunu düşünüyoruz fakat böyle olası bir sonucun özneye bağlı saçmaya göre daha güçlü olacağını tahmin ediyoruz. Deney verilerinin bize gerçekliğin tutarsız ve kavranamaz olduğunu söylemesi imkân dâhilindedir.

Çalışmamızın kapsamı açısından baktığımızda, tuhafliğin ve saçmalığın metafizikle ilgili olması bizi felsefeye yönlendirmektedir. Konu hakkındaki farklı yaklaşımların kaynağında felsefenin yattığı aşikârdır. Felsefi bakış açısı, tuhafliğin ve saçmalığın varlığını belirlemekle kalmayıp gerçekliği iki kavramın içindeki derecelere yerleştirmektedir.

Sonuç

Bütün duyusal gerçekliği kaplayan fiziksel gerçekliğin ne olduğunun tam olarak ortaya konmadığını düşünsek de insanoğlunun yok edici derecede zorlu evrim süreci sonunda şu an ulaştığı aşamanın ümit verici olduğunu düşünüyoruz. Bugün kuantum seviyesi gibi insanlara “garip” gelen “dünyaları” kısıtlı da olsa anlayabiliyor ve fikir yürütebiliyoruz.

Kuantum Teorisi’nin gerçekliğe yeni bir pencere açmasının yanı sıra, modern teknolojide de pek çok faydası bulunmaktadır. Hatta bazı gelişmelerde vazgeçilmez niteliği olduğu söylenebilir. Örneğin bilgi işlem teknolojisinin temelini oluşturan transistörün yapımında ve optik iletişim ağlarının temelinde Kuantum Teorisi bulunmaktadır (Kaptan, 2017: 20). Ayrıca kuantum bilgisayarlar, geleceğin en önemli bilimsel ve teknolojik gelişmesi olarak değerlendirilmektedir. Bazı yorumlara göre Kuantum Teorisi ve kuantum seviyesi, modern teknolojinin farklı yönlerinin temeli olmakla kalmayıp bugün modern olarak tabir ettiğimiz dünyanın oluşmasını sağlayan yegane unsurdur (Orzel, 2011: 5). Dolayısıyla Kuantum Teorisi hayatın saçmalığından ziyade öngörülmesi zor gelişmelerin kapısını aralayan yeni bir imkânlar dünyası olarak karşımıza çıkıyor.

Kuantum Teorisi hayal gücünün parçasından öteye gidilemeyeceği düşünülen teknolojileri (örneğin ışınlanma) olabilirlik seviyesine yükseltse de, insanların varlığa bakışlarında eski dönemlerdeki sofistlerin ve şüphecilerin fikirlerini tekrar gün

yüzüne çıkararak çok yönlü ve karmaşık etkiler ortaya çıkarıyor. Bu çok yönlü ve karmaşık etkiler, teknolojideki ilerlemenin varlığın daha kolay anlaşılmasını garanti etmeyeceğini gösteriyor. Aynı zamanda bu durum, tıpkı daha önce şüphecilerin söylediği gibi varlığı anlama ve gerçeğe ulaşma amacının insan aklı için kolay olmadığını tekrar hatırlatmış olabilir.

Kuantum Teorisi'nin sağladığı bütün imkânlarla ve yeni bakış açılarına rağmen teoriyi her kurgunun olasılığını artıran bir anahtar olarak görmeyi en azından şu an için çok erken görüyoruz. İnsanlığın teknolojik gelişimi arttıkça bugün radikal olarak değerlendirilen tahayyüllerin ve tasavvurların gerçekleşme ihtimalini imkân dahilinde görsek de, son yıllarda görünürlük kazanan kuantum istismarcılarının Kuantum Teorisi'ni dayanaksız ve zorlayıcı şekilde esnetmeye çalışmasının geçersiz olduğunu hatırlatmak istiyoruz.

Kuantum Teorisi konusunda dikkatimizi çeken niteliklerden biri, teorinin kendiyi özdeşleşen niteliklerinin zıddına da açık kapı bırakmasıdır. Örneğin Kuantum Teorisi ve kuantum seviyesi büsbütün indeterminizmle ilişkilendirilirken, nesnel şimdinin olmadığını söyleyen zaman anlayışı çerçevesinde bütün zamanlarının şu an var olduğu fikrini destekleme hakkını kendi içinde saklı tutuyor.

Kaos okyanusundaki adacık olarak tanımladığımız ve gündelik anlayışla 'düzen' diye isimlendirilen bu gerçeklik seviyesinde bilince kavuşan insanoğlunun kaos, olasılık ve belirsizlikle ilişkisi, -eğer varsa- nihai gerçeklik peşindeyken ulaşacağı sonuçları da belirleyecektir.

Kuantum Teorisi'ni tamamen anlamsız saymak, sonuç olarak fiziğe ve gerçekliğe dair hiçbir şey söylemememiz anlamına gelebilir. Gerçekliği betimlemek ve tanımlamak için gerçekliğin bilinebilir ve ifade edilebilir olduğu kabulünden yola çıkmamız gerekir. Aksi hâlde sadece Kuantum Teorisi'yle ilgili değil, bilgiye dair hiçbir şey söylemememiz gerekebilir (Kocabaş, 2001: 75). Destekleyici şekilde Özel Görelilik ve Genel Görelilik ile bilimde âdeta devrime yol açan Albert Einstein evrenin anlaşılabilir olmasını şaşkınlıkla karşılıyordu. Dolayısıyla evrende mutlak bir anlaşılmazlık olduğunu söylemenin yanlış bir sonuç olduğunu düşünüyoruz.

Kuantum Teorisi'nin deney bazındaki gücü, pek çok fizikçiyi doğa hakkında daha sorgulayıcı bir pozisyona itmiştir. Önemli kuantum fizikçilerinden Richard Feynman, asıl saçma olanın Kuantum Teorisi değil, doğa olduğunu belirtmektedir. Feynman Kuantum Teorisi'yle ortaya çıkan saçmalığı ve anlamsızlığı sadece fizikçilerin değil diğer insanların da bilmesini istemiştir (Kocabaş, 2001: 16).

Doğanın veya fiziksel gerçekliğin saçma olup olmadığını daha iyi değerlendirmenin yollarından birinin amaçsızlık ve anlamsızlık kıstası olduğunu söyleyen yorumlar mevcuttur. Bu yorumlara göre eğer doğa anlamsızsa ve amaçsızsa doğayı ve gerçekliği bilmenin bir amacı olmaz (Kocabaş, 2001: 44). Kanaatimizce bu yorum fazlasıyla öznedir. Doğada anlam olup olmaması, doğayı araştırmamızı doğrudan etkileyen bir unsur değildir. Örneğin bir bilim insanı, doğada anlam bulmadığı hâlde doğayı araştırmaya devam edebilir. Başka bir bilim insanı da doğada

pek çok hata ve saçmalık olduğunu düşünmesine rağmen doğayı araştırmaya devam edebilir çünkü gerçekliği bilmek ve araştırmak o insan için hayatın bizatihi anlamı ve motivasyonu olabilir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1979). *Çağdaş Felsefe*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akarsu, B. (1994). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Aydemir, H. (2012). *Varoluşçularda İman-Ahlak İlişkisi*, Rağbet Yayınları, Ankara.
- Bilimfili.com. (2017). “Kuantum Teorisi’ne Genel Bir Bakış”, <https://bilimfili.com/kuantum-teorisine-genel-bir-bakis/>, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).
- Bozkurt, N. (2003). *20. Yüzyıl Düşünce Akımları*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Cankocak, K. (2013). “Başka dünyalar” var mı? Çoklu Evrenler veya Paralel Evrenler”, <https://web.itu.edu.tr/~kcankocak/docs/Coklu-evrenler-kerem-cankocak.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2002). *Felsefe Tarihine Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Chown, M. (2013). *Biraz Kuantumdan Zarar Gelmez*, (çev. Taylan Taftaf), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Copleston, F. (1990). *Copleston Felsefe Tarihi: Sartre*, İdea Yayınları, İstanbul.
- Çağhyan, Ç. E. (2015). “Varoluşa Ait Bir Gerçekliğin Betimleyicisi Olarak ‘Saçma’ ve Amerikan Sinemasında İfade Biçimleri”, *İnsan&İnsan Dergisi*, (6), 5-26.
- Çubukçu, İ. A. (1964). *Gazzalî ve Şüphecilik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Durğun, S. (2015). “Kuantum Teorisi’nin Sartre’ın Varoluşçuluğu Üzerinde Etkileri”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (24), 151-172.
- Erdem, H. (1998). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Hü-Er Yayınları, Kayseri.
- Eren, G. (2017). “Albert Camus: Yabancı ve Sisifos Söyleni: Duygusal Bir Deney Olarak Saçmanın Düşünsel Bir Kavrama Yükselişi”, *Beytulhikme Dergisi*, 7(2),145-162.
- Ford, K. W. (2012). *101 Soruda Kuantum*, (çev. Barış Gönülşen), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Gribbin, J. (2012). *Çoklu Evrenler*, (çev. Emin Karabal), Alfa Yayınları, İstanbul.

- Gündoğan, A. O. (1995). *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, Erzurum.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hawking, S. (1988). *Zamanın Kısa Tarihi*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- İrğat, M. (2017). “Kuantum Metafizikine Giriş: Kuantum Evreninin Ontik Yapısı”, *Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 69-79.
- Kaptan, K. (2017). “Kuantum Teorisinin Yorumu ve Doğanın Rolü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-28.
- Kocabaş, Ş. (2001). *Fizik ve Gerçeklik*, Küre Yayınları, İstanbul.
- König, G. (1997). “Doğa Felsefesi”, içinde *Doğan Özlem*, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Laughlin, R. B. (2015). *Farklı Bir Evren*, (çev. Ulaş Apak), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Orzel, C. (2011). *Köpeğinize Kuantum Fizikini Nasıl Öğretirsiniz?*, Aylak Kitap, İstanbul.
- Öktem, Ü. (2003). “John Locke ve George Berkeley’in Kesin Bilgi Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(2), 133-149.
- Özcan, Z. (1991). “Sartre’da Varlık ve Kaynağı Problemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 193-202.
- Özkan, M. Ş. (2018). “Jean Paul Sartre’in Varlık Anlayışının Teolojik Yansımaları”, *Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*, 94-108.
- Pagels, H. R. (1993). *Kozmik Kod*, (çev. Nezihe Bahar), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Reneaux, R. (1994). *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, (çev. Murtaza Korlaelçi), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Smith, W. (2000). *Kuantum Bilmecesi*, (çev. Orhan Düz), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Smolin, L. (2017). *Zamanın Yeniden Doğuşu*, (çev. Bilge Tanrıseven), TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- Taslaman, C. (2008). *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul Yayınevi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, tdk.gov.tr. (2019). “Saçma”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc5b49271cc25.54665383, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).
- Türk Dil Kurumu, tdk.gov.tr. (2019). “Tuhaf”, (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc5b48f337509.58857614), (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

- Turgut, Sadi. (2016). “Kuantum Kuramında Üst Üste Gelme”,
<http://www.physics.metu.edu.tr/~sturgut/pop/bu/Kuantum%20Kuraminda%20Ust%20Uste%20Gelme.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).
- Wilczek, F. (2014). Varolmanın Hafifliği, (çev. Nezihe Bahar). Alfa Yayınları, İstanbul.